

УДК [94(477.83/.86):061.232(=162.1):374]«1919/1939»

Руда О. В.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру дослідження українсько-польських відносин, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України (Україна, Львів), oxana.ruda@gmail.com

Просвітницька діяльність польського педагогічного товариства «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл» у міжвоєнній Галичині

Висвітлено культурно-освітню діяльність польського педагогічного товариства «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл». Показано, що в міжвоєнні роки члени товариства доклали чимало зусиль до популяризації польської культури, поширення польськості в Галичині та піднесення рівня національної свідомості місцевих учителів-поляків, аби ті могли виховувати молодь у національно-патріотичному дусі. Вони заснували учительські семінарії, організували різноманітні курси, лекції, відчити, краснавчі та історичні екскурсії, предметні гуртки (полоністичні, історичні, географічні та ін.), відкривали бібліотеки та читальні, співпрацювали з іншими польськими просвітницькими організаціями краю. Важливе місце в діяльності «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» займало відстоювання професійних, службових і громадянських прав педагогів, піднесення їхнього кваліфікаційного рівня.

Ключові слова: Галичина, Друга Річпосполита, польське товариство, культурно-освітня діяльність, національні меншини.

По закінченні Першої світової війни Друга Річпосполита, внаслідок дипломатичних, частково ще й військових дій, сформувалася як поліетнічна держава, понад 31% населення якої належало до національних меншин. Під юрисдикцію Польщі Галичина потрапила всупереч волі місцевого населення за дипломатичної підтримки країн Антанти. Упродовж міжвоєнних років польська освітня політика була спрямована передусім на інтеграцію краю з рештою держави через освіту та зміцнення «польськості» на цих теренах. У цьому владі допомагали польські громадські та культурно-освітні товариства, що, попри певні відмінності в поглядах на розвиток шкільництва, об'єднали свої зусилля у справі популяризації польської культури, протистоянні денационалізації польської молоді, докладаючи зусиль до поширення полонізаційних впливів та асиміляції непольського населення цих територій [7, с. 149–155].

Дослідженню просвітницької діяльності польського педагогічного товариства «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл», спрямованої на підвищення професійної кваліфікації учителів та формування у них патріотичної свідомості, присвячено праці польських учених, зокрема, Г. Міхальського [9], Я. Усьондека [20], С. Мождженя [10]. Культурно-освітню діяльність польських педагогів Перемишля висвітлює З. Конечни [5].

Попри те, що вчені вже вивчали діяльність польських товариств у міжвоєнній Польщі, роль «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» у поширенні польськості в Галичині та піднесенні рівня національної свідомості місцевих педагогів вони висвітлювали фрагментарно.

Мета статті – простежити діяльність товариства «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл», спрямовану на захист польськості у міжвоєнній Галичині, відстоювання прав польських педагогів та піднесення рівня їхньої національної свідомості.

Важливу роль у підвищенні професійної кваліфікації польських педагогів, залученні їх до активної громадської діяльності, формуванні з них відданих патріотів, які згодом мали виховувати національно свідомих громадян, відіграв заснований у вересні 1921 р. на базі учительських товариств Познані, Львова та Перемишля «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл» (Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych). Ініціатори його заснування прагнули об'єднати діючі учительські організації Галичини і решти регіонів Польщі. Метою товариства було згуртування польських педагогів загальноосвітніх шкіл, захист їхніх професійних, службових і громадянських прав, надання їм матеріальної допомоги та правової підтримки, піднесення їхнього кваліфікаційного рівня, а також рівня національної свідомості, аби вони могли виховувати молодь у національно-патріотичному дусі. Щоб досягти цієї мети його члени організували лекції, відчити, наукові курси, фонди з надання матеріальної допомоги педагогам, заснували бібліотеки, налагодили співпрацю з іншими товариствами, брали участь в освітніх і виховних комісіях, організованих органами державної та місцевої влади тощо [18, с. 1; 20]. Товариство провадило культурно-освітню діяльність спільно з такими польськими організаціями, як Польська шкільна матиця (Polska Macierz Szkolna), Польське товариство опіки над кресами (Polskie Towarzystwo Opieki nad Kresami), Союз польських освітніх товариств (Zjednoczenie Polskich Towarzystw Oświatowych), Товариство школи людової (Towarzystwo Szkoły Ludowej) та ін.

Серед провідних діячів та організаторів «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» були Станіслав Глапінський (з 1921 по 1925 р. очолював товариство), Міхал Січинський (з 1925 по 1939 р. – голова організації), Фердинанд Щуркевич, Шимон Качмарек, Роман Павельський та ін. У 20-х роках союз став другим серед польських учительських організацій за кількістю членів, зокрема, у 1924 р. їх було 13 тис. Однак через відсутність у молодих учителів зацікавлення діяльністю цієї організації, перехід частини з них до Союзу польських учителів (Związek Nauczycielstwa Polskiego), вихід на пенсію старших педагогів, станом на 1934 р. їх залишилося 8500 [10, с. 140].

У міжвоєнні роки діяло вісім окружних відділів товариства: львівський, волинський, познанський, поморський, варшавський, краківський, віленський і сілезький. Відділ у Львові був заснований у травні 1922 р., а очолила його Зузанна Бревкова, заступницею стала Мар'я Маньчуківська [4, с. 12]. Він посідав третє місце за кількістю членів. У 1928 р. до львівського окружного відділу належало 31 коло, члени якого активно долучалися до піднесення рівня освіти та національної свідомості місцевого польського населення [27, с. 8]. Так, у 1930 р. цей відділ скликав 11 засідань, на яких порушувалися питання про необхідність залучення польських учителів до громадської діяльності, організації курсів, літніх колоній і стипендійних фондів для педагогів [28]. У 1933 р. львівський відділ товариства на чолі з Фердинандом Щуркевичем провів 2 засідання керівного складу відділу, 41 – виконавчого

відділу, 1 – керівників кіл та організував 25 травня цього ж року з'їзд делегатів відділу [3, с. 17–18]. Однак з часом ряди товариства загалом, а львівського відділу зокрема, почали рідіти. Так, якщо 1922 р. тут діяло 18 кіл з 1490 членами, 1926 р. – 33 і 1866 відповідно, то 1937 р. – лише 21 коло з 594 членами [9, с. 48].

Головному управлінню львівського відділу підпорядковувалися спеціально скликані підвідділи: економічних, громадських, організаційних, професійних, загальноосвітніх, адміністративно-бухгалтерських справ. Незалежно від них діяли також секції педагогічна, освітня, видавнича, екскурсійна, фізичного виховання, рисункова, літніх колоній та ін. Львівський відділ належну увагу приділяв умовам праці вчителів, що неодноразово ставало предметом обговорення на надзвичайних зборах його членів. Для підвищення освітнього рівня польського населення, насамперед учителів, відділ відкривав бібліотеки та читальні, пункти видачі книг і підручників для молоді початкових, середніх і вищих навчальних закладів, утримував наукову книгарню у Львові, в якій продавали підручники, посібники, методичні видання, карти, глобуси, таблиці, художню та наукову літературу. Свою діяльність цей відділ зосередив на різних формах навчання, доповнюючої освіти, аналізі навчальних програм, а також підвищенні кваліфікації вчителів. Зокрема, для безробітних педагогів читали лекції з психології, педагогіки та дидактики, щоб підняти їх кваліфікаційний рівень, а для молодих учительок – курси граматики польської мови. На курсах педагоги мали змогу поглибити свої знання і розширити світогляд, ознайомитися з новими методами роботи. Ці курси не лише підносили науковий рівень слухачів, а також формували національну свідомість. Надаючи важливого значення самоосвіті вчителів, члени союзу організували регіональні педагогічні конференції та зібрання, на яких обговорювали проблеми виховання молоді у християнсько-національному дусі [30; 9, с. 170, 181–182]. Значною активністю вирізнялися кола в Дрогобичі, Коломиї, Львові, Бучачі, Ярославі, Перемишлі (у 1924 р. до нього належало 107 учителів) [6].

Члени товариства заохочували педагогів відвідувати організовані Міністерством віросповідань та освіти літні курси, зокрема, полоністичні, природничо-географічні, фізико-математичні тощо. У Львові також діяли курси української мови, які дозволяли польським учителям покращити свій рівень української, щоб у майбутньому скласти конкуренцію в школах педагогам-українцям [8, с. 11]. Львівський окружний відділ також організував власні платні літні курси. Так, оплата за шеститижневі кваліфікаційні курси для вчителів становила 60 зл. Програма курсу поєднувала практичні заняття та ознайомлення педагогів з методикою викладання окремих предметів [29, с. 14].

На теренах львівського відділу товариство утримувало три приватні вчительські семінарії. Кола в Самборі та Дрогобичі утримували жіночі семінарії, а в Перемишлі – чоловічу. У дрогобицькій жіночій семінарії, заснованій 1920 р. з ініціативи місцевих членів товариства, були обладнані фізичний, хімічний, географічний, природничий кабінети та бібліотека. На навчання до семінарії приймали дівчат польської національності римо-католицького віросповідання. Щороку тут студіювало близько 120 учениць. Подібними

були умови вступу до семінарії в Самборі. Учня відкритої 1924 р. у Перемишлі чоловічої семінарії, якою керував о. Анджей Горчица, не лише надавали знання з різних предметів, а й прищеплювали польські ідеали, національні традиції та цінності, розвивали їх особисту культуру [9, с. 170]. У Перемишлі та Львові значною активністю вирізнялася «Самопоміч», організована для членів товариства, які через хворобу або інші обставини опинилися у важкому матеріальному становищі [6].

Переважаюча більшість членів «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» за політичними поглядами тяжіли до Народно-національного союзу (Związek Ludowo-Narodowy) та Польської партії християнської демократії (Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji). Саме з послами до парламенту Польщі від цих партій, які належали до Сеймового учительського кола (Sejmowe Koło nauczycielskie), вони підтримували тісні контакти, оскільки з 1925 р. союз очолював сенатор М. Сіциньський, а його заступниками були послы Ян Корнецький та Тадеуш Мендрис [15, с. 3]. У своїх концепціях представники цих партій поєднували націоналізм з елементами католицької думки. Подібна позиція членів товариства яскраво простежується в їхніх поглядах на польський народ як суверен Польської держави, виховання молодого покоління, ставлення до національних меншин, в яких убачали загрозу польському національному існуванню [9, с. 34, 88–89].

Упродовж міжвоєнних років погляди членів «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» на виховання дітей і молоді залишалися незмінними і цілком збігалися з пропагованою державою у 20-х роках ХХ ст. ідеєю національного виховання, яка передбачала розбудову шкіл на національних традиціях і виховання відданих громадян Польщі [5, с. 136]. Головна теза зводилася до постулату, що освіта молодих поляків випливає з традицій та історичної місії Польщі, опертої на християнських і національних цінностях. На їхню думку, польська школа мала дбати про моральне, інтелектуальне та фізичне виховання молоді [23, с. 1].

Основою моральної стійкості народу члени союзу вважали релігійне та громадянське виховання, яке мали реалізувати костел, школа, родина та держава. Метою будь-яких педагогічних впливів мало бути прагнення до формування такої людини-громадянина, яка б вирізнялася глибокою релігійністю, любов'ю до Батьківщини, почуттям відповідальності, честі та національної гідності [10, с. 141]. Члени товариства заохочували вчителів долучатися до впровадження національного виховання в школах, зокрема, брати участь в організації краєзнавчих та історичних екскурсій, предметних гуртків: полоністичних, історичних, географічних та ін., а також організувати відзначення державних і національних свят, ювілеїв, іменин провідних лідерів держави тощо. Вони вважали, що саме вчителі мали провадити активну культурно-освітню діяльність серед поляків Галичини, яка б сприяла піднесенню рівня їхньої освіти та національної свідомості [16, с. 5].

Члени «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» неодноразово закликали владу відкривати нові школи з польською мовою навчання у

південно–східних воєводствах. Певне занепокоєння у них також викликало переважання на цих теренах україномовних і двомовних учительських семінарій. З огляду на це, товариство зосередило свою діяльність на вихованні патріотично налаштованих педагогічних кадрів. Учасники II з'їзду союзу, який відбувся у грудні 1922 р., протестували проти освітньої політики польської влади в Галичині, яка дозволила обіймати вчительські посади особам непольської національності, виступили за невідкладне підвищення фахового рівня польських навчальних закладів. Водночас представники товариства в сеймі, зокрема посол Я. Корнецький, висловлювалися проти існування окремих шкіл для національних меншин, вважаючи, що свої культурні потреби вони повинні задовольняти в школах з польською мовою навчання. На їхню думку, створення освітніх закладів з навчання мовами меншин і загалом надання їм культурної автономії неминуче призведе до здобуття ними територіальної автономії, що врешті–решт спричинить розвал держави [9, с. 154–155].

Запровадження на підставі освітнього закону від 31 липня 1924 р. двомовного шкільництва на т.зв. східних кресах було схвально сприйняте членами «Християнсько–національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл». Подібно до ендеків, вони вважали утраквістичні школи місцем асиміляції національних меншин польською національною культурою, виховання дітей непольської національності відданими громадянами та патріотами Польщі [21; 24; 9, с. 156]. Однак критично сприйняли запровадження шкільного плебісциту, який вважали шкідливим як для школи, так і для держави. Спротив і занепокоєння у них викликала участь українських і білоруських політичних сил і громадських організацій у плебісцитових акціях, спрямованих на відстоювання шкіл з рідною мовою викладання. Вони звинувачували українських і білоруських агітаторів у застосуванні терору, фальшуванні підписів під деклараціями за мову викладання. Члени товариства вважали, що шкільні плебісцити мали відбуватися в атмосфері вільного волевиявлення батьків і опікунів, без тиску з боку політичних і громадських діячів. Відповідну ухвалу було прийнято 1925 р. на IV з'їзді «Християнсько–національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл». У ній йшлося про те, що шкільний закон від 31 липня 1924 р., що був виявом великого лібералізму та толерантності держави у ставленні до національних меншин, провідники українського та білоруського народів використали для розгортання антидержавної агітації. Учасники з'їзду вимагали від владних кіл вжити невідкладних заходів для заборони небезпечної для держави агітації, кількість шкіл з польською мовою навчання залишити незмінною або й збільшити. Щодо учителів, то було вирішено, що вони не можуть обмежуватися лише професійною діяльністю, а повинні долучатися до громадсько–виховних справ і доносити до поляків важливість національного виховання [2; 10, с. 140]. Подібні проблеми порушували учасники V з'їзду делегатів товариства, який відбувся 19–20 вересня 1926 р. Його резолюції містили вимоги покращення матеріального становища польських учителів та захисту їх прав [17].

Проблеми шкільництва в південно–східних воєводствах залишалися в центрі уваги членів

товариства і після приходу у 1926 р. у Польщі до влади санаційного табору. Однак до смерті Ю. Пілсудського в 1935 рр. «Християнсько–національний союз учителів загальноосвітніх шкіл» переживав не найкращі часи, здебільшого через неприхильне ставлення до нього нової влади, яка підтримувала концепцію «державницького виховання», суть якої зводилася до того, що під час навчання у школі в учня як у майбутнього громадянина треба було формувати такі риси, як лояльність та усвідомлення різноманітних обов'язків перед Вітчизною. У такому напрямі мало розвиватися усе суспільство. Члени товариства відкрито не критикували цю концепцію, а робили це завуальовано, долучаючись до дискусій з різних питань [9, с. 158].

У 1927 р. у центрі уваги учасників VI з'їзду союзу залишалися освітні проблеми у Галичині. Зокрема, вони обговорювали питання навчання в школах дітей української, білоруської та литовської національностей, затвердили низку пропозицій до влади, в яких рекомендували збільшити кількість годин польської мови в навчальних закладах національних меншин, запровадити у школах усіх типів вивчення виключно польською мовою низки предметів (історії та відомостей про тогочасну Польщу, географії тощо), а також задля належного впливу польської культури на школярів замінити в державних школах з непольською мовою навчання половину педагогічного складу вчителями–поляками. Також учасники з'їзду вимагали від державної влади та місцевої шкільної адміністрації надання матеріальної та моральної підтримки польським учителям на окреслених теренах, і щоб у кожному класі та канцелярії висіли польський герб і портрет президента. Кількість годин української мови в польськомовних школах мала бути зменшена [12; 9, с. 158].

Члени товариства неодноразово критикували діяльність куратора Львівського шкільного округу за призначення на керівні посади в шкільництві людей т.зв. санації. Також посол Я. Корнецький наводив приклади переведення для «добра школи» зі Львова на Полісся учителів–поляків, прихильників ендеків [25, с. 5]. Вони звинувачували львівську кураторію в недотриманні освітнього закону 1924 р., зокрема щодо ліквідації україномовного чи утраквістичного шкільництва в тих населених пунктах, де українці становили менше 25% від загальної кількості населення [22].

Критикуючи «Розпорядження Міністра віросповідань та освіти до кураторів шкільних округів від 12 квітня 1927 р. про мову врядування у державних і приватних школах всіх типів», яким було дозволено використання рідної мови в шкільній документації і на вивісках у приватних навчальних закладах національних меншин [1, арк. 147], члени товариства покликалися на те, що ці нововведення в майбутньому можуть підважити польськість на південно–східних теренах [24, с. 2; 9, с. 160]. Так само критично вони сприйняли запропонований українськими парламентарями законопроект про школи з українською, білоруською та литовською мовами навчання, який з–поміж іншого передбачав працевлаштування в школах з непольською мовою навчання вчителів лише цієї національності [26]. Критику у них викликали законопроекти внесені українськими, німецькими послами, а також парламентарями від ППС, що стосувалися питання

шкільництва національних меншин. Серед основних закидів українським послам звучали звинувачення у домаганні територіальної автономії з метою подальшого від'єднання українських теренів від Польщі [13].

Зміна політичної ситуації після смерті Ю. Пілсудського в 1935 р. зумовила відхід від концепції «державницького» виховання і повернення до концепції «національного» виховання, яку підтримували члени товариства. Вони залишалися на позиціях, що виховання має опиратися на національно-християнські засади; учителем у польській школі може бути лише поляк-католик, і в жодному випадку вчитель-єврей; шкільні підручники мають бути укладені з дотриманням визначеної лінії виховання; підручники для польських шкіл можуть укладати лише польські вчені та письменники тощо [14; 10, с. 141; 11, с. 3–5]. Члени товариства виступали проти запровадження в школах іншої релігії окрім католицької, оскільки це, на їхню думку, могло посилити сепаратизм національних меншин південно-східних воєводств, зокрема українців. Висловлювалися проти спільного навчання дітей-християн та дітей-євреїв, оскільки це суперечило концепції «національного» виховання. Вони домагалися надання головних ознак католицької школи всім існуючим державним навчальним закладам. Запровадження цих змін гарантувало б польським дітям виховання в національно-католицькому дусі, і водночас уможливило б поширення культурно-релігійних впливів на дітей інших національностей [9, с. 127].

Про підтримку членами товариства концепції «національного» виховання свідчать резолюції XVII загального з'їзду делегатів «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл», який відбувся 27–28 червня 1938 р. у Львові. У них, зокрема, йшлося про необхідність перегляду всіх навчальних програм та підручників у польських школах, які мали відповідати концепції «національного» виховання опертого на католицьких принципах; перехід усього апарату шкільної адміністрації до рук осіб «відданих ідеї програми національного виховання» [19, с. 3].

Отже, члени «Християнсько-національного союзу учителів загальноосвітніх шкіл» доклали чимало зусиль до поглиблення зв'язку польського суспільства з національною культурою. У Галичині вони акцентували увагу на зміцненні польськості та розширенні мережі польськомовного шкільництва. Завдяки своїй активній громадській діяльності польські педагоги, з одного боку, долучилися до піднесення рівня національної свідомості поляків Галичини та впродовж міжвоєнних років виховували патріотично налаштованих громадян Польської держави, а з іншого – спонукали владу до обмеження освітніх і мовних прав національних меншин краю, зокрема українців.

Список використаних джерел

1. Archiwum Zakładowe Biblioteki Narodowej w Warszawie. – «Archiwum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki». – Mikrof. 68732. – 446 k.
2. Broń my polskości szkolnictwa kresowego // *Nauczyciel Polski* (далі – NP). – 1928. – Nr3. – 1 marca. – S.2–3.
3. Działalność oddziałów. Oddział Lwowski // NP. – 1934. – Nr8–9–10. – 1 czerwca. – S.17–19.
4. Gdula J. Z oddziału Lwowskiego // NP. – 1922. – Nr12–13. – 1 lipca. – S.12.

5. Konieczny Z. Szkolnictwo średnie miasta Przemysła w latach 1918–1939. – Przemysł: Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Przemysłu, 1985. – 187 s.

6. Kronika w Przemysłu, dnia 31 października 1924. Z spraw nauczycielstwa // *Ziemia Przemyska*. – 1924. – Nr44. – 1 listopada. – S.3.

7. Krzyżanowski T. Zagadnienia kulturalno-oświatowe na Kresach wschodnich // *Oświata Polska*. – 1929. – Nr3. – S.147–164.

8. Kursy wakacyjne dla nauczycielstwa szkół powszechnych, organizowane w r. 1929 przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego // NP. – 1929. – Nr10. – 15 maja. – S.10–11.

9. Michalski G. Działalność Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych 1921–1939. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2001. – 291 s.

10. Możdżeń S. Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce // *Pedagogika Katolicka*. – 2001. – S. 137–142. – URL: www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk8/art13.pdf (звернення: 15.04.2018).

11. Musielak J. Ku czemu dąży Stowarzyszenie. Referat wygłoszony na uroczystości 15-lecia Koła w Tarnowskich Górach // NP. – 1938. – Nr8. – 15 maja. – S.1–5.

12. Nauczycielstwo a praca społeczno-oświatowa w północno-wschodnich ziemiach Polski // NP. – 1930. – Nr17. – 15 października. – S.3–5.

13. Nowa faza walki o system szkolny w Polsce // NP. – 1929. – Nr7. – 1 kwietnia. – S.1–2.

14. O wychowanie narodowe // NP. – 1938. – Nr17. – 15 grudnia. – S.1.

15. Praca nauczycieli-posłów w ubiegłej kadencji Sejmu // NP. – 1928. – Nr1. – 1 stycznia. – S.3–4.

16. Praca oświatowo-społeczna nauczyciela na wsi // NP. – 1930. – Nr10. – 15 maja. – S.4–5.

17. Przebieg V-ego Walnego Zjazdu Delegatów // NP. – 1926. – Nr11–12. – 1 grudnia. – S.1–5.

18. Statut Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w Polsce. – Lwów: [S. n.], 1921. – 16 s.

19. Uchwały XVII Walnego Zjazdu Delegatów Stowarzyszenia Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych z dnia 28 czerwca 1938 r. // NP. – 1938. – Nr11. – 1 września. – S.3–4.

20. Usiądek J. Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych 1921–1939. – Olsztyn: Warmińskie Wydaw. Diecezjalne, 1998. – 175 s.

21. Ustawa o szkolnictwie dla mniejszości narodowych // NP. – 1924. – Nr9. – 1 października. – S.1.

22. W odpowiedzi na ataki ukraińskie // NP. – 1929. – Nr 4. – 15 lutego. – S.4–5.

23. W rocznicę majową // NP. – 1922. – Nr10. – 15 maja. – S.1–2.

24. Walka o polskość szkoły // NP. – 1927. – Nr11. – 1 listopada. – S.1–2.

25. Z Sejmu i Senatu. Część przemówienia kol. posła J. Korneckiego w czasie dyskusji nad budżetem Ministerstwa W. R. i O. P. // NP. – 1928. – Nr7. – 15 czerwca. – S.5–7.

26. Z Sejmu i Senatu. Horrendalne żądania Ukraińców w sprawach szkolnych // NP. – 1928. – Nr15. – 15 grudnia. – S.4–5.

27. Z życia Stowarzyszenia. Lwów. VI Walny Zjazd Delegatów Lwowskiego Oddziału Okręgowego // NP. – 1928. – Nr7. – 15 czerwca. – S.8–10.

28. Z życia Stowarzyszenia. Z oddziału Lwowskiego // NP. – 1930. – Nr20. – 1 grudnia. – S.6.

29. Z życia Stowarzyszenia // NP. – 1926. – Nr4. – 1 kwietnia. – S.12–14.

30. Ze sprawozdania z działalności Stowarzyszenia za rok 1937. Działalność oddziałów. Okręg Lwowski // NP. – 1938. – Nr9. – 1 czerwca. – S.3–4.

Ruda O. V., candidate of sciences, research fellow of the Center for the Study of Ukrainian-Polish relations, I. Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, L'viv), oxana.ruda@gmail.com

Educational activity of the Polish Pedagogical Society «Christian National Union of the Secondary School Teachers» in the inter-war Galicia

The article deals with cultural and educational activities of the Polish Teachers Association «Christian National Union of the Secondary School Teachers». It was shown that during the interwar years members of the Union made a lot of effort to

popularize Polish culture, to spread Polish in Galicia and to raise level of national consciousness of the local Polish teachers, so that they could educate the youth in a national and patriotic spirit. They founded teachers seminars, organized various courses, lectures, exhibitions, ethnographic and historical tours, subject groups (Polonistic, historical, geographical, etc.), opened libraries and reading rooms, cooperated with other Polish educational institutions of the region. An important place in the activities of the «Christian National Union of the Secondary School Teachers» occupied the advocacy of professional and civil rights of teachers, raising their qualification level.

Keywords: Galicia, the Second Polish Republic, Polish society, cultural and educational activities, national minorities.

* * *

УДК 930:321(092)(477)«1917»

Марченко А. І.,
аспірант, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), marko001@ukr.net

МИКИТА ШАПОВАЛ ПРО РЕПРЕСИВНИЙ ХАРАКТЕР ВСТАНОВЛЕННЯ РОСІЙСЬКИМИ БІЛЬШОВИКАМИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Досліджується ряд праць М. Шаповала, видатного вченого, громадського діяча, патріота та одного із творців української революції 1917–1921 рр., в яких науковець описує прихід більшовицької влади на території України та наслідки їх тоталітарного правління для населення.

Ключові слова: вчений, більшовицький терор, комуністична партія, М. Шаповал, велика революція, український народ.

М. Шаповал має пряме відношення до революційних подій та розбудови української державності. Його головна ціль, яку вчений переслідував протягом всього свідомого свого життя, була вільна, соборна, демократична держава Україна. Вчений ще на початковому етапі приходу до влади більшовиків зумів розгледіти їхні справжні наміри стосовно України, а саме зробити нашу країну васалом для Москви на довгі десятки років.

Джерельну базу даного дослідження, в першу чергу, складають праці самого М. Шаповала: «Революційний соціалізм в Україні» 1921 р., «Большевизм і Україна» 1926 р., «Велика революція і українська визвольна програма» 1927 р., а також сучасних вчених, зокрема: Д. Курас, Н. Миронець, О. Чумаченко, та ін.

Метою даного дослідження є проаналізувати ставлення М. Шаповала до ведення політики більшовиків та приходу до влади, охарактеризувати становлення більшовицької влади та розглянути результати комуністичного терору на Україні.

Актуальність даного дослідження зумовлена наявністю деяких прогалин стосовно особи М. Шаповала, як одного із безпосередніх учасників революційних подій у боротьбі за здобуття незалежності, відношення до приходу та жорстокого встановлення більшовицької влади на теренах нашої держави, на які варто більш точно загострити увагу, зокрема аналізуючи праці самого вченого.

М. Шаповал проводить ґрунтовний аналіз політики російських більшовиків на теренах нашої держави. Дослідник виділяє і описує різні аспекти життєдіяльності, зокрема, політичне становище української держави, економічна та соціальна політика більшовиків її наслідки для населення, далі культура та освіта, туди ж можна віднести і свободу слова [5, с. 1–5].

Перше знайомство з політикою більшовиків та їх політичною програмою у М. Шаповала відбулося ще

в молодості, а саме під час проходження військової служби. Тоді, будучи солдатом, він навіть співпрацював з представниками більшовицької партії, через спільність революційних поглядів [13, арк. 121].

Протягом свого життя вчений змінив своє ставлення та став одним із перших вчених, які гостро критикували прихід більшовиків до влади в Україні. За словами М. Шаповала після повалення Гетьманства і відходу німців з території нашої країни відбувся перший етап більшовицького захоплення України [12, с. 130].

Прихід російських більшовиків на терени України відбулось не з першого разу. Перша спроба відбулась в 1917 р. по квітень 1918 р. Друга – з кінця 1918 р. по вересень 1919 р.

Встановлення більшовицької радянської влади в Україні відбулося при зовнішньому збройному втручанні з боку комуністичної Росії. Після ультиматуму 4 грудня 1917 р. Центральній Раді більшовицької війська наступного дня розпочали наступ на територію УНР і 8 грудня зайняли Харків. Там, під захистом московських багнетів, зібрався І Всеукраїнський з'їзд Рад, повністю контрольований Москвою, і 12 грудня 1917 р. резолюцією «Про організацію влади в Україні» проголосив в Українській Народній Республіці радянську владу [2, с. 416].

Прагнення більшовиків захопити всіма силами Україну обумовлювалося єдиним фактором – без України немає Росії. Це відноситься і до природних ресурсів, мінералів, корисних копалин, якими наша країна наділена сповна, вихід до Чорного і Азовського морів, так і людськими ресурсами – дешевою робітничою силою.

Так, наприклад, після приходу комуністичної влади до першої столиці України – м. Харкова, більшовики стали нещадно вивозити врожай пшениці до Росії. Чисельність вивезеного хліба щоразу збільшилась, на початку 140 вагонів, через пару місяців 300, а з 1 квітня число зросло до 400.

Негативні наслідки приходу до влади більшовицького режиму позначились і на економіці підприємств. Після загального одержавлення, приватні підприємства втратили свого власника і перейшли до рук держави, яка не завжди була спроможна підтримувати такий же рівень продуктивності праці та, головне, виплат робітникам, який був раніше. Часто такі підприємства припиняли свою діяльність. Ресурси які держава викачувала з таких підприємств насамперед були спрямовані на військові потреби та підтримку боєздатної армії. Уряд в 1918 р. запровадив так звану продрозкладку, фактично забираючи шляхом реквізиції селянської продукції. Впроваджувалась політика воєнного комунізму [3, с. 142].

Стосовно політичної ситуації, прийшовши до влади, більшовики монополізували владу в єдиній комуністичній партії. Компартію вони проголосили в статусі єдиної державної, всі інші партії потрапили під заборону.

Вищі ешелони партії перетворились на частину державного механізму. Практично всі відповідальні державні посади обіймали лише члени РКП(б). Уся влада концентрувалася на найвищому щаблі компартійно-радянської піраміди.

Захопивши владу в 1917 р. більшовицька влада примусово почала нав'язувати українському населенню